

INTER-ANTIQUARIAAT

Mefferdt & De Jonge

Deze catalogus is verschenen in het kader van PAN Amsterdam, beurs voor kunst, antiek & design 24 november t/m 1 december 2019.

Inter-Antiquariaat Mefferdt & De Jonge
Bernard Zweerskade 18
1077 TZ Amsterdam
T: 020 - 664 08 41
M: 06 - 53 73 74 22
E: interantiquariaat@chello.nl
www.inter-antiquariaat.nl
[facebook.com/MefferdtDeJonge](https://www.facebook.com/MefferdtDeJonge)

“De eerste Wedstrijd der Koninklijke Nederlandsche Yacht-Club gehouden den 10 Sept. 1846 op het IJ te Amsterdam.” Lithografie vervaardigd door **Frans Arnold Breuhaus de Groot**, gedrukt door Carl Wilhelm Mieling te 's Gravenhage. Later met de hand gekleurd. Afm. (druk) 36,2 x 52 cm.

De litho toont de eerste zeilwedstrijd van de Koninklijke Nederlandsche Yachtclub (K.N.Y.C.) gehouden op het IJ te Amsterdam. Centraal aan de overzijde liggen de deelnemende platbodems (boeiers of tjalken) te wachten. Op de voorgrond kleine boten met toeschouwers op het water. Aan de overzijde de publieke tribune versierd met vlaggen. In de marge onderaan staat het wapen van de vereniging.

Eerder in 1846 organiseerde de in Rotterdam gevestigde Koninklijke Nederlandsche Yachtclub al een zeilwedstrijd op de Maas.

De K.N.Y.C. was een watersportvereniging die in 1846 werd opgericht door prins Hendrik. De Yachtclub wilde meer zijn dan een plaatselijke watersportvereniging, en zou een “Nederlandsche” club moeten worden. Vanaf het begin zat het echter niet mee: het bestuur telde zes Rotterdammers en slechts een Amsterdammer. De afstanden waren medio 19e-eeuw nog groot en men bleef liever dichter bij huis. In Amsterdam werd december 1847 de Koninklijke Nederlandsche Zeil en Roeivereniging opgericht met dezelfde doelstellingen als de Yachtclub. Na de oprichting van de KNZ&RV beëindigden de meeste Amsterdammers hun lidmaatschap van de Yachtclub. Rond 1860 waren er onderhandelingen met het bestuur van de in 1851 opgerichte Koninklijke Roei- en Zeilvereniging De Maas om tot samengaan van beide verenigingen te komen. De onderhandelingen leidden niet tot het gewenste resultaat.

Met de Yachtclub ging het steeds minder florissant, zodat in 1871 Prins Hendrik financieel moest bijspringen om de schuldeisers te voldoen. Het overlijden van Prins Hendrik in 1879 bracht ook het einde van de Yachtclub in zicht, en in 1882 werd de Yachtclub door gebrek aan financiële middelen opgeheven. Daarvan is op deze fraaie lithografie nog geen sprake.

1 – ZEILWEDSTRIJD OP HET IJ

Die erste Regatta des Kaiserthums
gehalten am 11. Sept. 1856

Norddeutsche Yacht Club
Hafenstr. 10. Hamburg

“Beschrijvinge vande vermaerde stroemen, Tolie ende Tmaersdiep, opstreckende Inde Zuyder-Zee voerbij Enclhuysen tot Amstelredam, met alle de sanden plaeten en ondiepten op de selve stroemen gheleghen.” Kopergravure vervaardigd door **Johannes van Doetecum** in 1583 voor **Lucas Janszoon Waghenaer**'s *“Spiegel der Zeevaart”*, gedrukt in 1590 door **Cornelis Claesz** te Antwerpen. Afm. 33 x 51 cm.

Met het toenemen van de Nederlandse handel langs de West-Europese kusten in de tweede helft van de 16e eeuw, hadden zeelieden betere navigatiehulpmiddelen nodig. De belangrijkste pionier in de ontwikkeling van een betere en veiligere zeevaart was Lucas Jansz. Waghenaer (1534/35-1606). De door hem uitgebrachte *Spiegel der Zeevaart* was een uitzonderlijk goede zeemansgids, met zeilaanwijzingen en geïllustreerd met kustprofielen en detailkaarten, een mijlpaal in de vooruitgang van de West-Europese scheepvaart.

Het initiatief voor een betere zeemansgids kwam uit West-Friesland. Met zijn bloeiende havens aan de Zuiderzee was de regio altijd nauw verbonden geweest met scheepvaart en handel. Waghenaer werd geboren in Enkhuizen, een stad die op dat moment een ongekende economische groei kende. Niet voor niets nam Waghenaer de kaart van de wateren rondom West-Friesland op als eerste detailkaart (na de overzichtskaart van Europa) in zijn *Spiegel der Zeevaart* en draagt hij deze op aan het bestuur en de bewoners van zijn stad.

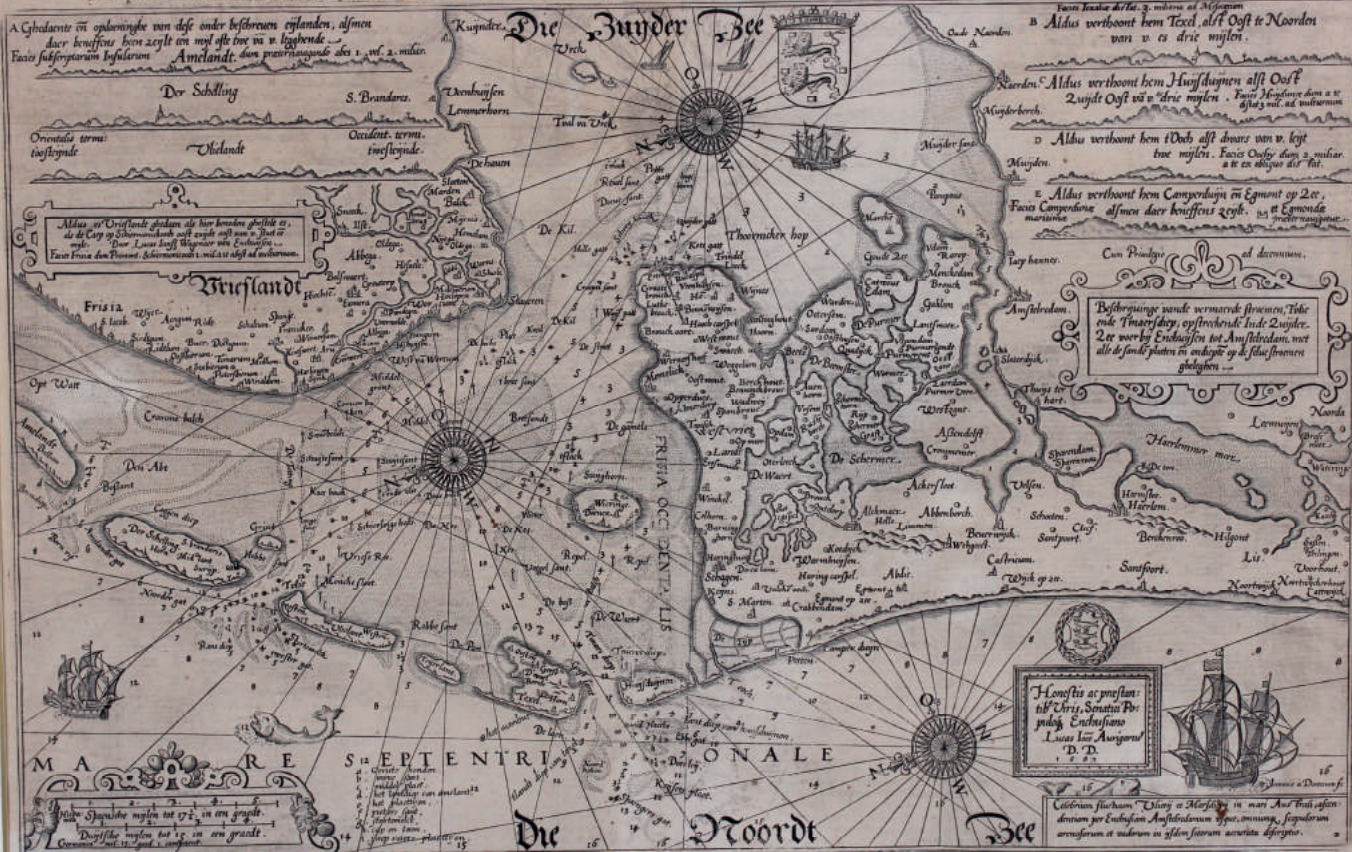
Het ging Waghenaer om hoe een schipper zijn weg kan vinden en hoe hij zich kan oriënteren op de kust waar hij langs zeilt. Zijn zeekaarten zijn dan ook vooral kustlijnkaarten en op onze kaart is evenveel aandacht besteed aan de Hollandse binnenwateren die in verbinding staan met open zee als aan de Zuider- en Noordzee zelf en dat geldt ook voor de Friese wateren. De kustlijnen zijn sterk aangezet en voorzien van kenmerken die voor plaatsbepaling voor de zeeman aan boord van zijn schip van belang zijn, zoals opmerkelijk hoge duinen en kerktorens. In de vaargeulen zijn bakens en tonnen ingetekend en met getallen zijn dieptes aangegeven bij halfvloed in Amsterdamse voeten. Het open water is geaccentueerd met golfjes en de ondiepten zijn gerasterd en omgeven met dubbele stippellijnen. Drie kompasrozen en doorgetrokken kompaslijnen moeten de navigatie vergemakkelijken. De afstanden worden in Franse en Duitse mijlen aangegeven. Midden bovenaan prijkt het wapen van Holland en in zee completeren zeemonsters en schepen het geheel.

Waghenaer werkte meer dan twintig jaar aan de *Spiegel*. Hij haalde zijn kennis uit verschillende handgeschreven en gedrukte bronnen, waaraan hij zijn eigen observaties toevoegde die hij had gedaan tijdens zijn vele reizen met de schepen van de Enkhuizer vloot. In de gedrukte tekst van de *Spiegel* verwijst Waghenaer herhaaldelijk naar zijn eigen dieptemetingen en bevindingen. Dit toont aan dat hij tijdens zijn carrière als zeeman al had gedacht aan het samenstellen van een zeemansgids. Waghenaer verkondigt dat zijn kaarten zo gewaardeerd worden “dat de belangrijkste schippers, loodsen, stuurmannen, evenals de beroemdste en rijkste handelaars me jarenlang herhaaldelijk hebben gevraagd en verzocht om de kaarten te publiceren voor de vooruitgang, verbetering en veiligheid van de scheepvaart”.

De kaarten zijn gegraveerd door Johannes van Doetecum (overleden in 1605) een van de beste graveurs uit die tijd. Daarmee werd het niet alleen de beste zeemansgids, maar ook een visueel buitengewoon fraaie zeeatlas die alle andere veelgebruikte rutters overschaduwde die tot dan toe op klein formaat waren uitgegeven.

2 – BEROEMDE 16E-EEUWSE PASKAART VAN NOORD- EN ZUIDERZEE

Defcription des Fleuves tresfameux, à (avoir du Fle & Marfchep, s'estendans au Pays pardevant Enckufe, iufques A Amfterdam avec tous les bancs & guez, fituez fur icieux Fleuves,

A. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 B. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 C. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 D. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 E. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 F. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 G. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 H. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 I. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 J. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 K. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 L. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 M. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 N. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 O. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 P. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 Q. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 R. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 S. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 T. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 U. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 V. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 W. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 X. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 Y. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin
 Z. Face de representation des Isles et des ports specifiques, quand on les voye avec un deux lignes de loin

“Magni Ducatus Lithuaniae, Caeterarumque Regionum Illi Adiacentium Exacta Descriptio...” [Exacte beschrijving van het Groothertogdom Litouwen en de aangrenzende gebieden], kopergravure uitgegeven te Amsterdam door **Willem Blaeu** in **1613 of later**. Later met de hand gekleurd. Afm. 76 x 106,5 cm.

In 1586 gaf Prins Michael Radziwill aan landmeter Strubicz de opdracht om het gehele Litouwse groothertogdom - dat toen ook Polen Polen omvatte - op te meten. De kaart van Strubicz was zo nauwkeurig en gedetailleerd dat hij de basis vormde voor alle volgende kaarten van het gebied in de 17e en 18e eeuw.

Willem Blaeu gaf de kaart uit voor het eerst in 1613 op vier bladen samen met twee bladen met een kaart van de rivier de Dnjepr. Deze kaarten, die door Hessel Gerritsz waren gegraveerd, verschenen vanaf 1631 in de atlanten van Blaeu en in verschillende daaropvolgende edities tot 1670.

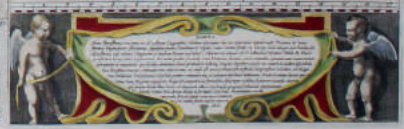
De kaart beslaat het gebied van Riga tot Smolensk in het noorden en van Krakau tot Kiev in het zuiden, inclusief delen van Polen, Rusland, Oekraïne en Letland. Een ongelooflijke hoeveelheid informatie wordt verstrekt over honderden steden en dorpen van elke omvang als ook van het uitgebreide stelsel van rivieren in de regio. Ook wordt melding gemaakt van historische gebeurtenissen en belangrijke veldslagen.

De weergegeven loop van de Dnjepr strekt zich uit van Cherkasy tot de monding aan de Zwarte Zee. De tweedelige kaart is versierd met cartouches en kompasrozen en staat vol aantekeningen over stroomversnellingen, steden, zoutmijnen, forten en de tradities van de Kozakken die in het gebied woonden.

Het geheel is fraai verfraaid met drie galjoenen en een zeemonster in de Baltische Zee, een grote kompasroos en een afstandstabel en steekpasser. Putti flankeren het grote cartouche onderaan.

De kaart van Radziwill is een van de belangrijkste Europese cartografische werken van het einde van de 16e en het begin van de 17e eeuw en een grote stap voor het in kaart brengen van het continent.

3 – BELANGRIJKE KAART VAN HET GROOTHERTOOGDOM LITOUWEN

“Amstelodami celeberrimi hollandiae emporii delineatio nova.” Kopergravure van Amsterdam uitgegeven door **Joan Blaeu** in 1654, in de tijd met de hand gekleurd. Afm. 41 x 53,5 cm.

Deze eerste uitgave van de Blaeu's plattegrond Amsterdam werd vervaardigd in 1649 voor diens beroemde stedenboek *“Het Tooneel der Steden van de Verenigde Nederlanden met hare Beschrijvingen”*. De Amstel is in die tijd nog een kronkelende rivier die door het hart van de stad loopt en alleen door de aandelenbeurs van Hendrick de Keyser en de vismarkt aan de Dam wordt overdekt

Het was geen origineel werk, Blaeu had zijn kaartbeeld ontleend aan een plattegrond van Henricus Hondius en deze geactualiseerd tot rond 1647. Links en rechts bevinden zich smalle lijsten met namen van gebouwen, sluisen, markten, poorten, enzovoorts, waarvan de nummers verwijzen naar de kaart.

Om de stad ligt nog de middeleeuwse stadswal, maar die zou met de geplande

Vierde Uitleg aan de zuid- en oostkant van de stad worden verlegd. Blaeu had in de halfgroene buitenwijken aan de rand van de stad, het verloop van een nieuwe stadswal rond de geplande uitleg al ongeveer aangeduid. Rond 1650 zou echter de vroedschap kiezen voor een veel ruimer verloop en was de kaart verouderd. In 1658/1659 zou Blaeu daarom voor de latere edities van zijn stedenboek de plattegrond herzien en verbeteren.

4 – BEROEMDE PLATTEGROND VAN AMSTERDAM

“Harlemum, Vernacule Haerlem”, kopergravure vervaardigd door Pieter Wils in 1646, uitgegeven in 1649 door Joan Blaeu als deel van diens beroemde stedenboek *Tooneel der Steden*. Later met de hand gekleurd. Afm. 46,5 x 57 cm.

De inname van Antwerpen door Spaanse troepen in 1585 was voor Haarlem een geschenk uit de hemel. Duizenden ervaren textielarbeiders, die het Vlaamse laken en linnen tot buitengewoon gewilde artikelen hadden gemaakt, ontvluchtten om geloofsredenen de Zuidelijke Nederlanden en zochten een veilig heenkomen in onder andere Leiden, Haarlem en Amsterdam.

Het Haarlemse stadsbestuur, dat zich ervan bewust was deze nieuwkomers te moeten behouden om de eigen in verval geraakte textielnijverheid nieuw leven in te blazen, kwam hen tegemoet met riant subsidies, tijdelijke belastingvrijstellingen, gunstige vestigingsvoorwaarden, maar vooral door het aanbieden van woon- en werkruimte. Daartoe werd een aantal kloosters afgebroken en werden de vrijgekomen terreinen verkaveld in woonerven.

In 1610 werd het terrein in het uiterste zuidwesten van de stad voor bebouwing werd gereserveerd. In de loop van de tijd had deze wijk zich ontwikkeld tot een textielbuurt waar vooral ververs en vollers zich hadden gevestigd. De textielarbeiders moesten wijken en het terrein werd verkaveld in zo'n 250 percelen. De kaart van Blaeu laat zien hoe zuinig daarbij met de grond is omgesprongen. Vrijwel nergens is een tuintje te zien en in sommige woonblokken staan de huizen zelfs rug aan rug.

5 – HAARLEM IN DE GOUDEN EEUW

"Carte Nouvelle de la Mer Mediterranee ou sont Exactly Remarques Tous les Ports, Golfes, Rochers, Baucs de Sable &c." Kopergravure op 3 gemonteerde bladen vervaardigd door **Romeijn de Hooghe** en met privilege uitgegeven door **Pieter Mortier** te Amsterdam in **1694**. 2e staat van 4. Later met de hand gekleurd . Afm. 58,5 x 139 cm.

Deze zeldzame vroege editie van de monumentale paskaart van de Middellandse Zee, is versierd met 38 aangezichten van Mediterrane havens en talloze galjoenen en galeien, allegorische figuren en zeemonsters. De kaart verscheen in een apart deel van Pieter Mortier's zeeatlas *Neptune François*, afzonderlijk getiteld *Cartes Marines a l'Usage des Armées du Roy de la Grande Bretagne*. De negen paskaarten in dit deel, alle gegraveerd door De Hooghe zelf, worden genoemd als de "*most spectacular type of maritime cartography ever produced in seventeenth century Amsterdam*" (Koeman). De kaart van de Middellandse Zee is de grootste en rijkst versierde van de negen.

De atlas is opgedragen aan Willem III (stadhouder van de Nederlanden en na de Glorious Revolution van 1688 ook koning op de Britse troon). De kaart van de Middellandse zee noemt Hiob de Wildt en toont diens familiewapen. Dr. Hiob de Wildt (1637-1704) was eerste secretaris van de Admiraliteit te Amsterdam, het machtigste van de vijf gewestelijke bestuurscolleges voor de vloot van de Republiek. De admiraliteit rustte ook de schepen uit. De Wildt was tevens ossenweider en verdiende fortuinen met het vetmesten van runderen om de vele schepen die voeren vanuit Amsterdam te kunnen bevoorraden met vlees. Een fraai staaltje belangenverstrengeling. De Wildt was woonachtig aan de Herengracht 495.

Romeijn de Hooghe (1645-1708) uit Haarlem, was de beroemdste en succesvolste graveur van zijn tijd. Zijn oeuvre omvat meer dan 3500 prenten. Hij had een atelier waar hij 36 assistenten aan het werk hield.

De ongekende grootte van de Neptune François en het gebruik van een kunstenaar zoals De Hooghe, maakten dit werk een van de meest luxueuze van de periode "*intended more as a show-piece than something to be used by the pilots at sea*" (Koeman).

6 – DE MOOIESTE KAART VAN DE MIDDELLANDSE ZEE

CARTE NOUVELLE
DE LA MER MEDITERRANEE
ou soit l'Etat present de tous les Ports, Colles,
Bayes, Anvers, &c. de la Mer Mediterranee, de l'Inde
à la Grande Indes, de l'Europe sur les Mers du
Nord, &c. par le Sr. B. de L'Isle, de l'Académie
des Sciences de Paris, avec l'Imprimée de l'Académie
des Sciences de Paris, l'An 1724.

LES CARTES
DE LA MER MEDITERRANEE
DE L'INDIE DE NORD
& DE NORD OUEST
ONT ÉTÉ DÉFINIES PAR
M. DE L'ISLE, DE L'ACADÉMIE
DES SCIENCES DE PARIS,
PAR LE SIEUR DE L'ISLE, DE L'ACADÉMIE
DES SCIENCES DE PARIS, LE 10 Mars 1724.

“La Seigneurie de Groningue subdivisée en toutes ses jurisdictions”, kopergravure op twee gemonteerde bladen vervaardigd uitgegeven door Hubert Jaillot in 1692. Later met de hand gekleurd. Afm. 55,8 x 80,5 cm.

De kaart toont het gebied van Leeuwarden in het westen tot in Oost-Friesland en het Nederstift Munster in het oosten. Opmerkelijk is dat de provincie Drenthe als een kwartier van Overijssel wordt afgebeeld, evenals de Ommelander landschappen en kwartieren.

De eerste versie van de kaart verscheen in 1673 op het moment dat de troepen van Lodewijk XIV zich nog op het grondgebied van de Republiek bevonden. Zijn drang naar glorie werd echter gestopt en de Hollandse Oorlog met de Vrede van Nijmegen in 1678 beëindigd. De kaart werd verschillende malen herdrukt tot 1760, zonder dat er wijzigingen op het kaartblad werden aangebracht.

"Hungary corrected from the observations communicated to the Royal Society at London and the Royal Academy at Paris." Kopergravure uitgegeven door **George Willdey** ca. 1720. Later met de hand gekleurd. Afm.: 63 x 102,5 cm

Deze decoratieve en zeldzame, los uitgegeven 18e-eeuwse kaart toont het koninkrijk Hongarije, dat in die tijd het gebied omvatte van het huidige Hongarije, evenals delen van Slowakije, Roemenië, Servië en Kroatië. Ten tijde van publicatie maakte Hongarije deel uit van de Habsburgse monarchie.

Het land is verdeeld in provincies en toont meerdere forten die het grensgebied tussen het Habsburgse en Ottomaanse rijk bewaken. De grote kaart is zeer gedetailleerd en vrijwel elk dorp, rivier en hoofdweg wordt weergegeven.

De kaart is omlijst door 18 profielweergaven van de belangrijkste steden en dorpen van de regio, waaronder Wenen, Bratislava, Buda en Pest, Belgrado, Oradea (huidig Roemenië), Győr, Tokaj, Esztergom, Szigetvár, Timișoara (Roemenië), Eger, Košice (Slowakije), Gyula, Vác, Novigrad, Nagykánizsa, Komárom.

Uitgever George Willdey (ca. 1676-1737) was een flamboyante Londense winkelier met een deftig pand dicht bij St. Paul's Cathedral. Hij verkocht een breed palet aan spullen, zijn winkel was gevuld met onder andere snuiftabak, klokken, globes, portefeuilles, lantaarns, een camera obscura en wetenschappelijke instrumenten. De cartografische kant van zijn bedrijf lijkt echter niet erg succesvol te zijn geweest en slechts enkele van zijn kaarten hebben het overleefd.

“Nova Helvetiae Tabula Geographica...” - kopergravure naar het ontwerp van **Johann Jakob Scheuchzer**, gedrukt op vier gemonteerde bladen uitgegeven door **Pieter Schenk** in **1715**. In de tijd met de hand gekleurd. Afm. ca. 116 x 153 cm.

Arts Scheuchzer uit Zürich verzamelde onvermoeibaar materiaal voor zijn *„Naturgeschichte des Schweizerlandes“* waarvoor hij door de Alpen reisde. Hij vervaardigde ook kleine regionale kaarten, die hij na 18 jaar arbeid samenstelde tot een grote overzichtskaart van Zwitserland. Het werd het belangrijkste cartografische werk van Zwitserland in de 18e eeuw en veelvuldig gebruikt als basis voor verdere kaarten.

Typerend voor de kaarten van die tijd zijn de rijke illustraties van de kaartrand, waarin Scheuchzer vooral de Zwitserse natuurwonderen benoemt en van deels op legende gebaseerde uitleg voorziet. Zo zien we:

In het titel cartouche in de linkerbovenhoek een allegorische voorstellingen van een rivier god; Hoe de groene *“Zwitserse Geite-Kaas”* (Schabziger) in het kanton Glarus gemaakt wordt; Werktuigen voor het maken van boter en kaas; De Teufelsbrücke op de Gotthardpas, een meesterwerk dat de mens alleen in een pact met de duivel gemaakt kon hebben; Turf venen in het Züricher Land; De *“Rheinfall”*, de waterval onder schloss Laufen; *“Bergglas [kristal] en andere zeldzaamheden uit de Zwitserse bergen”* (overblijfselen van de Zondvloed); Een draaikolk in de Calandari-zee in Graubünderland *derwelke met een verschikkelijk gedruis, en het rondom lopen en weder verzwelgen van zijn water het onweer voorspelt*; De Gemmpas naar Leukerbad in het kanton Wallis, waar al sinds de Romeinen soldaten, pelgrims en handelsreizigers overheen gaan; *“Ysrotsen Gletschers genaamd”*; Hoe men potten en ketels van speksteen vervaardigt met een door een schoeprad aangedreven werktuig; De dubbele maan(regen)boog van de Vierwaldstättersee; De drakenberg bij Luzern; Een lawine die *„Berg-brokken naar den afgrond sleep”*; Een *“vuur Schitterende Blixemende klood”* (bol bliksem).

Kopergravure van 's Gravenhage, Scheveningen, Wasse-
naar, Voorburg, Rijswijk, bestaande uit vier gemonteerde
bladen van de als atlas gebonden kaart van "*t Hoogheem-
raedschap van Delfland: met alle de Steden... Gemeten en
in Kaerte gebracht door (de Geadmitteerde Landmeters)
Nicol. en Jac. Cruquius (Cruquius)*" uitgegeven in 1712.
Later met de hand gekleurd. Afm. ca. 90 x 86 (h x b) cm.

De kaart van Cruquius, waarvan de opdracht op 12 sep-
tember 1702 werd verstrekt door het Hoogheemraedschap
van Delfland, verscheen pas in 1712 in druk. De opname
van het kaartboek heeft plaatsgevonden tot in het jaar
1707. In die tijd liepen Nicolaus Cruquius en zijn broer
Jakob met kettingen door de polders van het Hoogheem-
raedschap van Delfland om de percelen land, de plaats
van de gebouwen en die van wegen en vaarwegen in te
meten.

Het resultaat mag tot een van de hoogtepunten van de
historische cartografie worden gerekend. De gebr. Cruqui-
us wisten met de hulpmiddelen die ze hadden een ver-
bluffend nauwkeurige set landkaarten te vervaardigen die
tegenwoordig kunnen worden gescand en met enig pas-
sen meetwerk worden gegeoreferreed. Door de 18e-eeuwse
kaart onder een moderne topografische kaart schaal van
1:10.000 te leggen, wordt duidelijk hoe precies de waarne-
mingen zijn vastgelegd. Tot in de details geven zij de plat-
tegrond van gebouwen weer, krommingen in sloten, we-
gen en paden, zelfs die paden die slechts door mondelinge
overlevering nog bij de buurtbewoners bekend zijn.

Het vervaardigen van de grote kaart van Delfland kostte
toen 20.000 gulden (!!).

10 – GEDETAILLEERDE KAART VAN DEN HAAG EN WASSENAAR

“L’Asie dressée sur les nouvelles observations faites en toutes [sic] les parties de la terre et rectifiées.” Kopergravure op meerdere bladen vervaardigd door **Jean-Baptiste Nolin**, uitgegeven te Parijs door **Jean-Baptiste Crépy** in 1781. Tussen stokken op linnen gemonteerd. Afm.: ca. 126 x 140 cm.

De kaart van Nolin werd vervaardigd op het moment tussen het verval van de Nederlandse dominantie op het gebied van cartografie en de opkomst van de Britten en Fransen. De kaart vormt daarmee een brug tussen de twee tijdperken.

Cartografisch is de kaart gebaseerd op het werk van Jean-Baptiste Nolin de oudere. We zien het Aziatische continent vanaf de Middellandse Zee in westen tot Nieuw-Guinea en de Japanse Kuril-eilanden in het oosten en van Spitsbergen in het noorden tot Noord-Australië in het zuiden. De kaart is omgeven met een fraaie decoratieve rand, met dertig scènes uit de Griekse, Romeinse, joodse, christelijke en islamitische geschiedenis. Onderaan een uitgebreide tekst met een *Description Géographique de l’Asie* en een *Description Historique de l’Asie*. In de linkerbovenhoek een schitterend cartouche dat illustreert hoe jezuïetenpriesters het evangelie aan de verschillende volkeren brengen.

Hoewel de kaart imposant overkomt en zeer gedetailleerd is weergegeven, is de kaart zeer speculatief bij onontdekt gebied. Zo strekt Groenland zich bijvoorbeeld oostwaarts uit ten noorden van Spitsbergen bijna tot Nova Zembla. Nova Zembla zelf is verbonden met het Aziatische vasteland. India is uitzonderlijk smal weergegeven zoals Nicolas Sanson dat deed rond 1690.

Jean-Baptiste Nolin (1657 - 1725) was een Franse cartograaf en uitgever die in de late 17e en vroege 18e eeuw actief was in Parijs. Nolin was een man met een uitzonderlijk zakelijk talent en hoewel veel cartografen financieel worstelden, floreerde hij. Dit wordt toegeschreven aan het feit dat Nolin weinig origineel werk produceerde, maar gebruik maakte van het werk van eerdere Italiaanse en Franse cartografen. Zijn werk staat bekend om de uitzonderlijk fraaie vormgeving, waarbij de Italiaanse barok en rococo stijlen worden gecombineerd met de meest recente cartografische gegevens. In 1705 werd hij met succes aangeklaagd door Guillaume De L’Isle wegens inbreuk op het auteursrecht, een zaak die hem veel geloofwaardigheid kostte. Nolin bleef echter commercieel succesvol. Jean Baptiste Nolin de jongere (1686 - 1762), erfde de koperen platen van zijn vader en publiceerde veel kaarten opnieuw en gaf daarnaast tot ver in de 18e eeuw zijn eigen kaarten uit.

Jean-Baptiste Crépy (ca. 1730 - 1796) was uitgever van kaarten en prenten te Parijs. Het bedrijf Crépy ging failliet in 1790.

“Mappe Monde, contenant les Parties Connues du Globe Terrestre.” Kopergravure vervaardigd door **Gobert-Denis Chambon** naar het werk van **Guillaume De L’Isle**, uitgegeven in 1754 door **Jean Janvier** en **S.G. Longschamps**. Later met de hand gekleurd. Afm.: ca. 119 x 148 cm.

Deze prachtige wereldkaart bestaat uit twee hemisferen. Het oostelijk halfmond wordt gedragen door Hercules (met de huid van de Nemeïsche leeuw), het westelijk halfmond wordt gedragen door Atlas. Bovenaan worden titellinten vastgehouden door putti. Linksonder de sterrenhemel zoals te zien vanaf het noordelijk halfmond, rechtsonder de sterrenhemel van het zuidelijk halfmond, midden onder een zgn. armillairsfeer waarin we de hemelbol zien met de belangrijkste keerkringen, evenals afbeeldingen van het Ptolemeïsche geocentrische wereldsysteem (waarin de aarde centraal staat en wordt omringd door de planeten) en het moderne wereldsysteem (waarin de aarde slechts een van de planeten van ons zonnestelsel is).

Onder de hemisferen wordt de geschiedenis van de geografie beschreven. Van de oude geschiedenis tot en met Claudius Ptolomeus en de moderne met onder anderen Abraham Ortelius en Gerard Mercator en natuurlijk Nicolas Sanson. Fijntjes wordt besloten met de mededeling dat de Fransen het meest hebben bijgedragen aan het perfectioneren van de geografie...

De kaart wordt omlijst door het Bijbelse verhaal van de Schepping. Op dag een scheidde God scheidde licht en duisternis. Op dag twee schiep God het hemelgewelf, dat de watermassa onder het gewelf scheidde van het water erboven. Op dag drie liet God het water samenvloeiën. Het droge noemde Hij aarde, het samengestroomde water noemde Hij zee. Voorts liet God zaadvormende planten en bomen ontkiemen. Op dag vier schiep God de lichten aan het hemelgewelf, zon, maan en sterren als markering voor seizoenen, dagen en jaren. Het grote licht (de zon) om over de dag te heersen, het kleine (de maan) om over de nacht te heersen. Op dag vijf liet God het water wemelen van levende wezens en boven de aarde liet Hij vogels vliegen. En God zegende hen, opdat de vogels en de vissen talrijk zouden worden. Op dag zes schiep God de landdieren: het vee, kruipende dieren en wilde dieren. Vervolgens besloot God de mens te maken, naar Zijn evenbeeld, om heerschappij te voeren over alle andere schepselen. God schiep eerst de mens (als hem) en in tweede instantie als man en vrouw (hen). Hij zegende ze met de woorden: “Wees vruchtbaar en word talrijk” en heers over de vissen, vogels en alle dieren die op aarde rondkruipen. Aan het eind van deze dag, na de schepping van de mens, keek God naar alles wat Hij had gemaakt en zag dat het goed was.

Op de voorstelling er na zien we dat Adam en Eva inmiddels van de verboden vrucht gegeten hebben. Daarop worden ze uit het Paradijs verjaagd. Adam werkt op het land, Eva baart twee zonen Kaïn en Abel. We volgen Genesis, leren de oorsprong van de architectuur en de kunsten, de Ark van Noach, de zondvloed en de Toren van Babel.

Kopergravure vervaardigd door **John Smith** naar een schilderij van **Aert van der Neer**, uitgegeven **rond 1770** door **Robert Sayer te Londen**. Later met de hand gekleurd. Afm.: 23 x 34 cm.

Schaatsers rijke en arm, jong en oud, colfspelers, priksleetjes en rijk versierde arresleeën, maar ook transport over het ijs en andere winterse activiteiten. Een grote variatie, die een onderhoudende en informatieve kijk geeft op het leven tijdens het koudste seizoen in vroegere eeuwen.

De Lage Landen kenden vele vinnig koude winters. Kou die *deur vel en vleesch passeerde*. Binnenwateren en rivieren konden potdicht gevoren zijn en tot maart met een dikke ijskorst bedekt. Havens zaten dicht. De Zuiderzee werd met sledes en wagens overgestoken. Soms zwierven wolven rond op zoek naar prooi. De prijzen voor etenswaren stegen tijdens de winterperiode tot onwaarschijnlijke hoogte. Er was gebrek aan turf, hout en kolen en vooral aan vers water. Werk was moeilijk te vinden. Er stierven heel wat mensen van de kou. Ellende overheerste.

Van de ruige realiteit tijdens grillige winters is op ijsgezichten doorgaans weinig te zien. Het koperspubliek wilde geen ellende en ook geen al te realistische weergave van borrelende scheuren, windwakken en viezigheid op het ijs. Men vroeg om een idyllisch plaatje.

13— A VIEW OF A VILLAGE IN HOLLAND, WITH WINTER DIVERSIONS ON THE ICE

“Algemeene Kaart van de Provincie Friesland”, steendruk vervaardigd door **Daniel Veelwaard** en **Johannes Cornelis Zürcher**, naar het ontwerp van **J.W. Witteveen**, tweede druk uitgegeven in opdracht van de Staten van Friesland door **Wopke Eekhoff** in **1874**. Later met de hand gekleurd. Afm. 166 x 158,5 cm.

Wopke Eekhoff (1809-1880), was enige zoon van een verarmde zilversmid en moest, ofschoon begiftigd met een goed verstand, op zijn dertiende aan het werk bij drukker en boekhandelaar Gerard Tjaard Nicolaas Suringar in Leeuwarden. Eekhoff, voor een belangrijk deel dus autodidact, wist zich te ontwikkelen tot een van de beste Friese historici van de negentiende eeuw. In 1838 werd hij benoemd tot stadsarchivaris van Leeuwarden, de eerste met een dergelijk functie in Nederland. Landmeter Witteveen was werkzaam bij het Kadaster in Friesland.

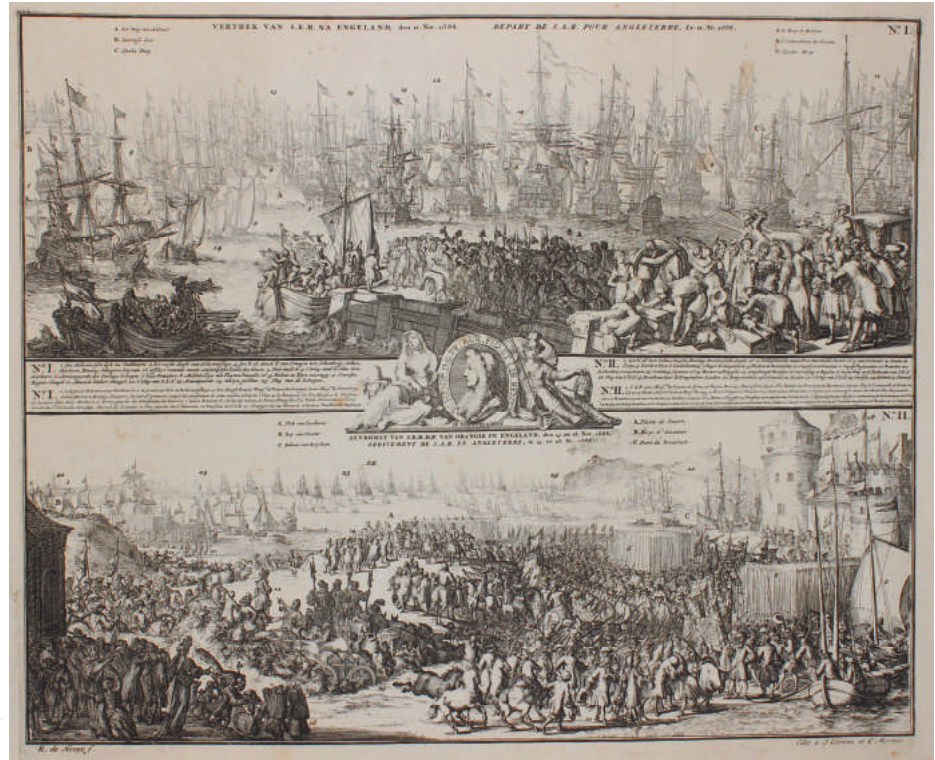
“Vertrek van S.K.H. na Engeland; den 11. Nov. 1688.” en “Aankomst van S.K.H.D.P. van Orangie, den 15. en 16. Nov. in Engeland.” Kopergravure vervaardigd door Romeijn de Hooghe. Uitgegeven door Johannes Covens en Cornelis Mortier te Amsterdam in 1730 als deel van “Geschiedenis van Engelandt” door Isaac de Larrey. Afm. 43,5 x 53,5 cm.

We zien een stukje van de Glorious Revolution, de machtsovername door de Nederlandse stadhouder Willem III van Oranje-Nassau en zijn echtgenote Maria Stuart als koning en koningin van Engeland, Schotland en Ierland in 1688–1689.

Gedurende zijn drie jaar durende regeerperiode, raakte koning Jacobus II van Engeland verward in de politieke gevechten tussen het katholicisme en het protestantisme. Als katholiek was hij vervreemd van de beide belangrijkste partijen in Engeland.

Willem vertrok met een leger van 21000 man uit Hellevoetsluis naar Engeland op 11 november 1688. De armada van Willem was, met 53 oorlogsschepen en een kleine 400 transportschepen, ruim drie keer groter dan de Spaanse Armada een eeuw eerder. De snelheid waarmee de hele operatie werd opgezet maakte diepe indruk. Willem ging bij Brixham in Devon aan land en spoedig werd duidelijk dat zijn leger sterker was dan dat van Jacobus. Hij vluchtte naar Frankrijk en de Engelse Lords vroegen Willem de orde te herstellen. Op de voorstelling bovenaan zien we de uitzeilende vloot, met op de voorgrond een havenhoofd vol mensen die de prins uitzwaaien. In tweede voorstelling de haven van Brixham aan de zuidkust van Engeland met het kasteel en de Prins te paard te midden van tal van troepen, op het water de aankomende vloot.

15 – THE GLORIOUS REVOLUTION

“Le Château Nassau, dans le Bresil. Arx Nassovii.”, kopergravure uit *“La galerie agreable du monde...”* uitgegeven door **Pieter van der Aa** te Leiden **rond 1729**. Later met de hand gekleurd. Afm. 28,9 x 34,8 cm.

In 1627 vestigden de Nederlanders zich bij de monding van de rivier Berbice, maar tot het einde van de 17e-eeuw betekende de kolonie Nederlands-Guyana, tegenwoordig Brits-Guyana, niet veel voor de West-Indische Compagnie (WIC). Stroomopwaarts aan de rivier werden verschillende posten gesticht. Een eerste houten fortje, op een locatie aan de Wironje kreek, werd door de kolonisten gebouwd om zich tegen aanvallen van de oorspronkelijke bevolking te beschermen. Later zou deze post worden verlaten om iets stroomafwaarts een nieuw fort te bouwen, dat Fort Nassau zou gaan heten.

De posten lagen in de omgeving van de plantages van de Nederlandse kolonie; meestal suikerplantages, hoewel er ook wel koffie of katoen werd geteeld. Rond het fort ontstond langzamerhand een nederzetting van 25 à 30 huizen. In de loop der tijd raakte de plaats bekend met de naam Nieuw-Amsterdam.

Binnen in het fort bevond zich een groot gebouw, ingericht als pakhuis en als logement voor de soldaten. De officieren bewoonden de bovenverdieping van dit gebouw.

“Gezicht op de Binnen Amstel en Schut Sluys, 't Diaken Weeshuys nabij de Blauwe Brug vanaf de Amstelbrug gezien.” Ets met gravure gedrukt van 2 koperen platen, vervaardigd door **Daniël Stoopendael**, uitgegeven te Amsterdam door **Wed. Nicolaas Vischer** ca. 1720. Later met de hand gekleurd. Afm. (plaatafdruk) ca. 57,8 x 94 cm.

Na de vergroting van de grachtengordel met de Vierde Uitleg, werd in 1662 een brug over de Amstel gebouwd die de stadswallen aan weerszijden van de rivier met elkaar verbond. De brug kreeg dezelfde hoogte als de wallen, circa zes meter, en werd daarom al spoedig ‘Hooge Sluis’ genoemd. We zien de Amstel hier vanaf deze Hogesluis in noordelijke richting naar de Amstelsluizen, de Magere Brug (gebouwd in 1691, toen nog kerkstraatbrug geheten) en de Blauwbrug.

De Amstelsluizen werden aangelegd om de waterverversing van de getijrivier de Amstel en de Burgwallen te verbeteren. Dit om de sterk toegenomen vervuiling van Amstel en grachten tegen te gaan. Aanvankelijk zouden er twee schutsluizen komen, later werd dit gewijzigd in drie: een grote in het midden en aan weerszijden een kleinere. Tussen de buitenste schutsluizen en de beide Amstelkades bevond zich destijds een spuisluis. De houten huisjes deden dienst bij de inning van de stedelijke accijnzen. Het bakstenen huisje links was voor de sluiswachter. Op de achtergrond, achter de Blauwbrug, zien we het Diaconie Weeshuis, thans staat hier de Stopera. Aan de rechterzijde van de Amstel, daar waar op de prent een molen te zien is, staat sinds 1887 theater Carré.

De prent komt uit een serie van 25 los uitgegeven stadsgezichten en geeft een fraai beeld van het leven en bedrijf van Amsterdam aan het begin van de 18e eeuw.

"Vue du Marchè aux fleurs, & d'une partie du Palais Royal à Amsterdam". Kopergravure met aquatint vervaardigd ca. 1824-26 door **Frederik Christiaan Bierweiler** naar het ontwerp van **Cornelis de Kruyff**, uitgegeven te Amsterdam door **Frans Buffa & Zn.** In de tijd met de hand gekleurd. Afm. (afbeelding): 42 x 58 cm.

We zien de Bloemenmarkt aan de toen nog niet gedempte Nieuwezijds Voorburgwal met op de achtergrond het Paleis te Amsterdam.

Vroeger kochten Amsterdammers hun bloemen, planten en bomen – net als andere producten – op de markt. Voor verschillende koopwaren bestonden verschillende markten. De markt aan de Nieuwezijds is begin 19e-eeuw de belangrijkste bloemenmarkt van de stad. De handelaren voerden hun waren vaak per boot aan en legden hier aan om hun bloemen en planten te verkopen. In 1862 verhuisde de bloemenmarkt naar het Singel, tussen de Munt en het Koningsplein.

Fraai is het modebeeld dat geschetst wordt van de elegante figuren op de markt. De taille van de vrouwenjapon wordt ingesnoerd met een korset; de japon is hoog gesloten met kraag, en de rok en 'ballonmouwen' zijn wijd. De japonnen worden versierd met ruches, stroken en strikjes. Vrouwen dragen pijpekrollen rond het hoofd en een knot, gedragen met een bonnet of luifelhoed. Het mannelijke silhouet is vrouwelijk: men draagt een korset en opvulling om een smalle taille en brede borst te krijgen. Het haar is lang en warrig of gekruld. Op het hoofd wordt vooral de hoge (kachelpijp)hoed gedragen.

“La Sepulture” en “La Fête de Pâque”, kopergravures van de hand van **Antonio Baratti** naar voorbeelden van Bernard Picart, uitgegeven in de **tweede helft van de 18e-eeuw** door **Teodoro Viero** te Venetië. Afm. elk 25 x 34,5 cm.

Bij de begrafenis zien we hoe een zwarte doodskest de begraafplaats wordt opgedragen, wenend wordt de kist gevolgd. Er wordt een lijkrede uitgesproken, waarin de goede eigenschappen van de dode worden herdacht.

Bij het Paasfeest zien we een sedermaaltijd. Mensen staan rond een gedekte tafel met daarop matzes en een lam. Erboven hangen twee brandende sjabbatlampen. De tekst onder de voorstelling verhaalt dat met Pesach de uittocht uit Egypte wordt herdacht [en daarmee de bevrijding van het Joodse volk van de slavernij] en dat het onder de Joden nog steeds plechtig wordt gevierd. Tegenwoordig [in de 18e-eeuw dus] wijkt de manier waarop men Pesach viert af ten opzichte van vroeger. Men staat tijdens het eten [symbool voor het feit dat men overhaast uit Egypte moest vertrekken], houdt een stok in de hand vast en eet ongezuurd brood, gebraden lamsvlees en bittere kruiden [symbool voor de onderdrukking]. Pesach begint op de 15e dag van de maand nisan [de eerste maand van het joodse jaar].

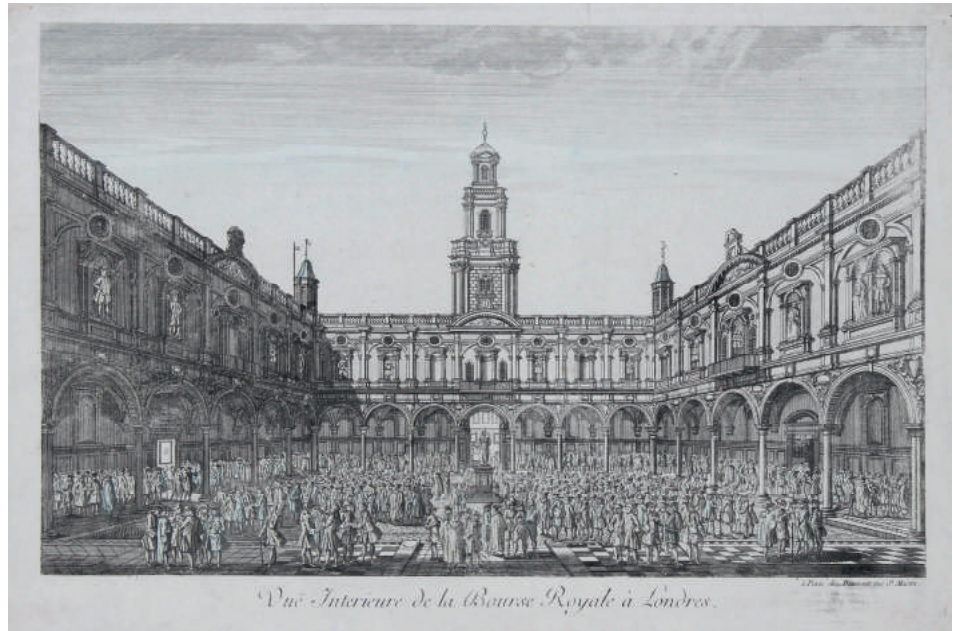
19 – JOODSE RITUELEN: BEGRAFENIS EN PAASFEEST

“Vue Interieur de la Bourse Royale à Londres”, kopergravure vervaardigd door **Dau-mont** te Parijs rond 1770. Afm. 25,5 x 40,5 cm.

De Royal Exchange was opgericht naar het model van de Antwerpse beurs in 1571. Tijdens de 17e eeuw vond er slechts goederenhandel plaats, de handelaren in aandelen mochten niet naar binnen vanwege hun slechte manieren en werden verwezen naar de koffiehuisen in de buurt. De Great Fire of London verwoestte de eerste Royal Exchange, maar werd in 1669 herbouwd (het gebouw zoals te zien op de gravure).

Aan het eind van de 17e-eeuw huisvestte de Royal Exchange zowel handelaren in aandelen als ook kooplieden en handelswaar. In 1697 werd er een wet aangenomen die verplichtte dat handelaren een vergunning hebben, ook werd hun aantal gelimiteerd. Zij die geen vergunning kregen, begonnen te handelen op straat die bekend werd als ‘Exchange Alley’.

Hoewel er in de loop van de 18e-eeuw strengere regels kwamen die eisten dat bedrijven werden geregistreerd, waarmee windhandel kon worden beteugeld, bleef aandelenfraude regelmatig voorkomen. De aandelenhandel verschoof naar de London Stock Exchange en de Royal Exchange wordt begin jaren 1770 de plaats voor Lloyd’s verzekeringsmarkt.

**Gezicht op Dordrecht
vanaf de Maas uit ca.
1800.** Gouache op pa-
pier van de hand van
Samuel Hutchinson.
Gesigeneerd op een stuk
drijfhout linksonder.
Afm. 37,5 x 50 cm.

De Rijn- en Maasvaart kwamen na 1750, nage-
noeg tot stilstand en de
Dordtse bevolking
krimpt, maar hoe zwaar
de misère voor de stad
en haar bewoners ook
geweest mag zijn, de
fundamenten van de
stedelijke economie zijn
er niet onherstelbaar
door aangetast. Als
havenplaats krabbelde
Dordrecht aan het einde
van de 18e eeuw weer
overeind. De stad bezat
nog altijd de reputatie
een binnenhaven van
allure te zijn. Dankzij
het stapelrecht was er
sprake van een groter
aandeel in de Rijnvaart
dan Rotterdam en
wordt pas na 1813 inge-
haald.

21 – DORDRECHT, HAVENSTAD VAN BELANG

“Vue de la ville d’Arnhem vers Bommel” Gouache op gekleurd papier vervaardigd door **Louis Bleuler ca. 1825**. Gesigneerd *“par Louis Bleuler a Schafhouse”* met pen en inkt onder de voorstelling. Afm. 31,7 x 47,4 cm.

We zien Arnhem in oostelijke richting met rechts de Rijn en in het midden de Eusebiuskerk, links daarvan de Sint-Walburgiskerk. De kunstenaar neemt het hier en daar niet zo nauw met de werkelijkheid. Zo zijn de toren van de Eusebiuskerk en het schip van de Sint-Walburgis gefantaseerd, ook de vele molenwieken kloppen vermoedelijk niet. Met *“Bommel”* wordt slot Doornenburg op de achtergrond bedoeld, in die tijd bewoond door de familie Van Bommel.

Na de Franse tijd, aan het begin van de negentiende eeuw kwam Arnhem wegens het gunstige belastingklimaat in de belangstelling te staan van de gegoede burgerij uit het westen van Nederland. De nieuwe bewoners die uit Den Haag en Amsterdam naar Arnhem waren gekomen brachten een belangrijke stimulans in het sociale en culturele leven. Arnhem groeide snel en veel huizen uit die tijd getuigen nu nog van de rijkdom van de nieuwe burgerij.

Louis Bleuler (1792 -1850) wordt gerekend tot de beste Zwitserse landschapschilders van zijn tijd. Hij studeerde in Parijs, maar betrok later kasteel Laufen (CH) naast de Rheinfall, Europa’s grootste waterval. De Rijn vormde een grote bron van inspiratie, hetgeen resulteerde in een schitterende serie van 80 gravures met gezichten op steden en landschappen *“Der Rhein von den Quellen bis zur Mündung”*. Met deze gouache, een ontwerp voor een van de platen, bevinden we ons in het gebied van de monding van de Rijn.

"*Chemin de fer d'Anvers a Rotterdam. Station de Roosendael*". Lithografie vervaardigd door **Adrien Canelle**, voor "*La Belgique Industrielle*" een prestigieus platenboek waarin de moderne industrie van België wordt getoond, gedrukt door Simonau & Toovey en uitgegeven in 1854 door J. Géruzet te Brussel. Later met de hand gekleurd. Afm. ca. 28 x 43 cm.

Op 9 juli 1852 sloten België en Nederland een verdrag om een nieuwe spoorlijn aan te leggen, die Antwerpen met Rotterdam zou verbinden. Station Roosendaal werd geopend met de ingebruikname van de spoorlijn Antwerpen – Lage Zwaluwe op 23 juni 1854. Op 3 mei 1855 werden de verbindingen naar Breda en naar Moerdijk geopend. Vanaf Moerdijk kon men met per raderstoomschip verder reizen naar Rotterdam.

Roosendaal behoorde buiten de steden in het westen en midden van Nederland tot de eerste plaatsen die een spoorverbinding kregen en was de eerste stad van Noord-Brabant met een station.

23 – ROOSENDAAL, HET EERSTE STATION VAN NOORD-BRABANT

“Nederlandsch Oost-Indië en het Nederlandsch Zendinggenootschap. (1792-1872.)” Houtgravure vervaardigd in 1872 door **Richard Brend’amour**, gedrukt bij M. Wijt & Zonen te Rotterdam. Later met de hand gekleurd. Afm. (blad) 49,3 x 67,3 cm.

Gedenkblad bij de viering van 75-jarige bestaan van het Nederlandsch Zendinggenootschap (NZG) in Nederlands-Indië. In het midden zien we kaarten van Minahasa, Oost-Java en andere Indische eilanden. Hieromheen zestien Indische gezichten. Onderaan drie bouwwerken. Tussen de scènes een overdaad aan bladwerk, ranken, vruchten en gebruiksvoorwerpen.

Het NZG werd op 17 december 1797 opgericht onder invloed van de in 1795 opgerichte London Missionary Society. Van zending is in de beginperiode eigenlijk nauwelijks sprake, aanvankelijk omdat de bijna onafgebroken oorlog met het Verenigd Koninkrijk de verbandingen met de koloniën nagenoeg onmogelijk maakte, na 1816 omdat de zendingen vaak werden ingeschakeld in de reguliere zielzorg van de Indische Kerk die een tekort aan predikanten had. De zendingen waren met name verantwoordelijk voor de geestelijke verzorging van de inlandse gemeenten, werkten voor het garnizoen en hielden toezicht op het volksonderwijs, dit alles onder supervisie van predikanten van de Indische Kerk.

Ets vervaardigd ca. 1679-1685 door **Romeijn de Hooghe**, uitgegeven door Nicolaes Visscher. Afkomstig uit *Figures à la mode*, een serie van twaalf kostuumprenten waarin de eigentijdse vrouwen- en mannenmode wordt getoond. Afm. (plaatrand): 16,7 cm × 12,4 cm.

Ijscolf is een sport die vanaf de Middeleeuwen gespeeld werd in de Lage Landen. In de 17e en 18e eeuw nam het colfspel sterk in populariteit toe. Meestal werd het spel op dagelijkse schoenen gespeeld te midden van het op het ijs aanwezige andere publiek. Soms maakte men gebruik van een colfstok met een verzawaard en verbreed ondereind, niet langer dan onze huidige golfclub, dan weer stond men op schaatsen en reikte de stok tot borsthoogte en was het bovineind met fluweel of ander materiaal bekleed.

Soms ging het er om wie het verste kon slaan of om een paal te raken. De puntentelling werd bijgehouden op de binnenkant van de hoed of werd met een mes op een takje gekerfd. Het balletje was gemaakt van leer en gevuld met veren.

In de agrarische maatschappij van die tijd was de winter de minst drukke periode van het jaar. Van de lente tot de herfst was men druk bezig op het land en tijdens de winter was er veel minder werk. In de vroege lente en de wintermaanden kon de vrijgekomen tijd aangenaam worden besteed aan andere bezigheden, zoals feesten, schaatsen en kolven.

We zien de op schaatsen en gekleed in sportenue. Zijn linkerhand heeft hij in een mof gestoken en met de rechter hand steunt hij op een colfstick. Op de achtergrond schaatsers en een slede bij een koek en zopie tent. Uit het ijs steekt het paaltje dat met de bal moest worden geraakt.

"L'Amusemens De L'Hiver", kopergravure van de hand van **Jacques Aliamet** (1726 - 1788) naar een schilderij van **Adriaan van de Velde**. Uitgegeven te Parijs omstreeks 1770. Later met de hand gekleurd. Afm. (afbeelding) ca. 31,5 x 36,5 cm.

Winterse voorstellingen met een dik pak sneeuw en bevroren vaarten en rivieren vol ijsplezier waren altijd al geliefd. De oude meesters schilderden ze graag en hun populariteit weerspiegelt zich in de grote aantallen prenten die naar hun schilderijen en ontwerpen zijn gemaakt. Tot in de 19e eeuw grepen graveurs terug op voorbeelden van voorheen, ook in Frankrijk, Duitsland en Engeland.

Tekening met gewassen inkt van de hand van **Johan Hendrik Keller II** (Zürich 1692- Den Haag 1765), gesigneerd en gedateerd **1743** op de sokkel onder de vaas rechts. Afm. 24 x 27 cm.

In het begin van de eerste eeuw was badminton erg populair in China. Hier werd geslagen met geldstukken waaraan dan kippenveren bevestigd waren. In de 16e eeuw werd het vooral door kinderen in Engeland gespeeld. Een eeuw later had het spelletje zich verspreidt over diverse Europese landen waar het door de rijkere beoefend werd. Het bestond er simpelweg uit dat een shuttle over en weer werd geslagen zonder de grond te raken. In Frankrijk heette het spel "*Jeu de longue plume*".

Omstreeks 1873 werd het (inmiddels met een shuttle van kurk en 16 ganzenveren) beoefend op landgoed Badminton van de hertog van Beaufort in Gloucestershire. Ons moderne spel dankt er zijn naam aan.

Droge naald ets in kleur vervaardigd ca. 1900 door **Paul César Helleu**. Afm. 33,7 x 57 cm.

Bij het noemen van de naam Helleu moeten we denken aan een tijdperk, de Belle Époque van het einde van de 19e-eeuw, de mondaine samenleving tot de Eerste Wereldoorlog.

Helleu (1859-1927) ging aanvankelijk in de leer als keramiekwerker en nam daarnaast tekenlessen. In 1876, na de dood van zijn vader, trok hij tegen de zin van zijn moeder naar Parijs om te gaan studeren aan de École des Beaux-Arts. Hij kwam terecht in kringen van de impressionisten en ontmoette beroemde kunstenaars zoals Henri Matisse, Edgar Degas, Robert de Montesquiou, James Tissot en Giovanni Boldini. In 1884 kreeg Helleu opdracht om de mooie jonge aristocratische vrouw Alice Guérin te portretteren. Twee jaar later zou ze zijn vrouw worden. Alice introduceerde hem vervolgens in de hoogste kringen, waar hij uitgroeide tot een van de populairste portretschilders van de Parijse beau monde. Zijn eigen vrouw bleef evenwel zijn meest favoriete model. Ook deze ets is (vermoedelijk?) een portret van zijn vrouw Alice. Gedurende zijn hele carrière maakte Paul Helleu vele liefdevolle, persoonlijke tekeningen en schetsen van haar en hun drie kinderen, evenals familieleden en familie-vrienden. Alice had opvallend lang kastanjebruin haar, wiens weelderige lokken ze bij gelegenheid op stak. Een elegante vrouw met verfijnde manieren, in stijlvolle kleding, vaak met hoeden van de beste Parijse hoedenmakers.

Helleu's stijl die wordt gekenmerkt door vrouwelijke gratie en verfijning, kreeg niet alleen bijval in Parijs, maar ook bij de high society in Londen en New York had hij met zijn portretten van elegante vrouwen groot succes.

28 – ELEGANTE DAME MET HOED

Sigaar rokende Hollanders in Yokohama, houtsnede in kleur vervaardigd rond 1860 door **Utawaga Yoshikazu** (歌川芳員 actief ca. 1848-1863). Afm. 37,2 x 25 cm.

Van de jaren 1630 tot het midden van de negentiende eeuw was Japan voor buitenlanders vrijwel afgesloten. De Nederlanders waren vanaf 1641 de enige Westeralingen die er mochten verblijven en handel drijven. Ze moesten zich wel aan strenge voorschriften houden, en mochten alleen op Dejima wonen, een kunstmatig eiland in de haven van Nagasaki.

In 1858 hield het Nederlandse monopolie op en was het Dejima tijdperk voorbij. De Verenigde Staten, Groot Brittannië, Frankrijk en Rusland kregen ook handelsrechten met Japan. De buitenlanders vestigden zich in Yokohama, dat zich snel ontwikkelde tot Japans belangrijkste haven. Ze hadden daar veel meer bewegingsvrijheid dan in Nagasaki. Ook vrouwen mochten er verblijven. Er ontwikkelde zich een internationale gemeenschap, waarin de Hollanders niet meer de belangrijkste waren.

Nederlandse hulp werd wel nog ingeroepen voor het opbouwen van een Japanse marine en het bouwen van stoomschepen. De Nederlanders bouwden een machinefabriek, zetten een marine school op en leidden Japanse marine officieren op.

Deze zgn. Yokohama-e prent is een zgn. Ukiyo-e gedrukt van een houtblok waarop buitenlanders staan afgebeeld in de havenstad Yokohama. Buitenlanders waren voor Japanners een bezienswaardigheid en de prenten voorzagen als souvenirs in een enorme behoefte. Prenten die in Yokohama gemaakt werden, zijn verfijnder dan vroegere prenten uit Nagasaki. Het artistieke niveau is hoger, de drukkwaliteit beter en er worden meer kleuren gebruikt.

29 – ROODHARIGE BARBAREN

Nederlands koopvaardijschip,
houtsnede met originele kleuren
uitgegeven door **Bunkindō, ca.**
1840. Afm. ca. 32 x 45 cm.

Elk jaar kwamen een of twee schepen in Nagasaki aan om handelswaren af te leveren en op te halen en om de bemanning van de handelspost af te lossen. De aankomst van de schepen was een welkome afwisseling op het eentonige leven op Dejima.

De schepen zelf, met hun rijk versierde achterstevens en kleurige vlaggen, waren een bezienswaardigheid voor de Japanners. Indrukwekkend waren de snelheid waarmee de zeilen op- en afgerold konden worden, en de zware kanonnen die de schepen in rookwolken hulden als een saluutschot werd afgevuurd.

Het hier afgebeelde schip met de naam "SVHR" op de spiegel, is van het type schepen waarmee de

Nederlanders rond 1800 naar Japan voeren. Alleen de kunstenaar was geen groot kenner. Zo zien we een zgn. 'blinde', een dwarsscheeps zeil dat onder de boegspriet gevoerd wordt, maar dat in die tijd al lang niet meer werd gebruikt. Ook de giek (het onderste rondhout aan de bezaansmast, de achterste mast) werd eigenlijk niet meer gevoerd. Verder zouden de drie lijnen die vanaf de giek naar de gaffel (het bovenste rondhout aan de mast) lopen, aan de verschansing moeten vastzitten en niet aan de gaffel. Hierdoor waait de Nederlandse vlag ook niet helemaal correct. De vlag met de omgedraaide A aan de grote mast lijkt geïnspireerd op de A in het wapen van de Amsterdamse kamer van de V.O.C., maar dat werd voor zover bekend nooit los gevoerd en al helemaal niet ondersteboven.

“Malacca Strait with Part of the East Coast of the Malay Peninsula”, kopergravure uitgegeven te Londen door de Engelse Admiraliteit op **30 juni 1898** onder toezicht van Rear Admiral Sir **W.J.L. Wharton**. Afm.: 65,5 x 98 cm.

Zeldzame en grote 19e-eeuwse zeekaart van Malaya, Singapore en de nabijgelegen eilanden en delen van Sumatra, omringd door de Zuid-Chinese Zee en de Straat van Malakka.

In de tweede helft van de 19e eeuw maakte Singapore deel uit van de Straits Settlements, een verzameling van gebieden van de Britse Oost-Indische Compagnie in Zuidoost-Azië die werden beheerd als kroonkolonie.

In 1795 werd door koning George III de United Kingdom Hydrographic Office opgericht voor de vervaardiging van nautische kaarten van de hoogste kwaliteit voor de Royal Navy. Voorafgaand aan de oprichting van de Admiraliteit was het opmeten en uitgeven van zeekaarten vooral een commerciële onderneming waarin de cartograaf vaak zelf op zoek moest naar een uitgever die het drukken van zijn kaarten wilde bekostigen. Van ontdekkingsreiziger James Cook is bekend dat hij op zoek moest naar financiers om zijn eigen zeekaarten uit te geven, de meest toonaangevende en beste kaarten van die tijd. Het systeem van particulier gefinancierde zeekaarten liet grote delen van de wereld ongekarteerd en ook veel uitstekende kaarten werden niet uitgegeven. Koning George III zag dat er door slechte kaarten onderweg vertragingen ontstonden en schepen verloren gingen, waardoor er aanzienlijke verliezen in handelsinkomsten werden geleden. Daarop werd de Hydrographic Office opgericht, een geïnstitutionaliseerd en door de overheid gesponsord cartografisch agentschap. De Hydrographic Office is tot op de dag van vandaag in bedrijf.

“Malacca Strait Pulo Berhala to Cape Rachada”, kopergravure vervaarigd door Davies & Company uitgegeven te Londen door de Admiraliteit van Engeland op **8 oktober 1895** onder toezicht van Rear Admiral Sir **W.J.L. Wharton**. Afm.: 66 x 98 cm.

Op deze zeekaart zien we het Maleisisch schiereiland met Kuala Lumpur, de nabijgelegen eilanden en delen van Sumatra, omringd door de Zuid-Chinese Zee en de Straat van Malakka.

Het Kuala Lumpur van de tweede helft van de 19e-eeuw was een klein stadje dat te kampen had met veel sociale en politieke problemen. De gebouwen waren gemaakt van hout met daken van palmbladeren die gevoelig waren voor brand. Er was gebrek aan goede sanitaire voorzieningen en de stad werd geteisterd door ziekten. Er was een constante dreiging van overstromingen. De Chinese en Maleise nederzettingen lagen langs de oostelijke oever van de Klang-rivier. Chinezen vestigden zich met name rond Market Square. De Maleiers en later Indiase Chettiars en Indiase moslims woonden in het gebied rond Java Street (nu Jalan Tun Perak). In 1880 werd door het koloniale bestuur de hoofdstad van de staat Selangor van de stad Klang naar het strategisch gunstiger gelegen Kuala Lumpur verplaatst. Daarop besloot Britse minister-resident William Bloomfield Douglas dat overheidsgebouwen en woningen ten westen van de rivier moesten worden neergezet. In 1896 is Kuala Lumpur hoofdstad van de Gefedereerde Maleise Staten en later Maleisië.

Deze catalogus is mede mogelijk gemaakt door

Bank ten Cate & Cie
private banking sinds 1881

